

9. Paying-Taxes-2010 [Елек. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/documents/FullReport/2010/Paying-Taxes-2010.pdf>

10. Германия. Аналитика. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://polpred.com/?cnt=43§or=6>

11. Проект Податкового кодексу України, №6509 від 15.06.2010 / Кабінет Міністрів України

12. Закон України Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 18.05.2010 № 2258-VI.

Надійшла до редколегії 25.06.10

УДК 658.3

Л. М. Олешкевич

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ

В умовах фінансових та економічних негараздів роль держави як регулятора економічних процесів зростає. Перед ринковою економікою постає низка питань які ринок не спроможний вирішити самостійно і тому втручання держави в економічні процеси стає необхідним та обов'язковим.

Ключові слова: державне регулювання, причини, світовий досвід, фактори впливу.

В условиях финансовых и экономических потрясений роль государства как регулятора экономических процессов растет. Перед рыночной экономикой стоит ряд проблем которые рынок не способен решить самостоятельно, и потому вмешательство государства в экономические процессы является необходимым и обязательным.

Ключевые слова: государственное регулирование, причины, мировой опыт, факторы влияния.

During the financial and economic distress the role of a State as a regulator of economic processes increases. The range of problematic items, which can not be solved by market itself, arise in front of the economy, that is why the state interference in economic processes is necessary and obligatory.

Key words: state regulation, grounds, global experience, impacts.

Актуальність проблеми. За останні десятиріччя в розвинутих країнах склався двофакторний механізм регулювання економіки, що включає механізм ринкової конкуренції та механізм прямого державного регулювання. Останнє доповнює механізм ринку, а держава бере на себе ті функції, що не відповідають природі механізму ринкової конкуренції або реалізуються ним неповно, або надто повільно. Держава забезпечує умови для оптимального функціонування цього механізму. У Звіті Світового банку про світовий розвиток підкреслюється, що потребує ефективної держави, яка б відіграла роль каталізатора і помічника, який би стимулював діяльність приватного бізнесу. Ринок при всіх своїх позитивних властивостях, через егоїстичну жорстку спрямованість на прибуток, неспроможний вирішувати суттєві проблеми, що виникають у процесі розвитку суспільства. Перш за все це стосується макроекономічних і соціальних проблем, а також користування населенням суспільними товарами. В умовах світової фінансової кризи регулювання цих проблем повинна брати на себе держава. Окрім цього, держава сама виступає як власник деяких галузей господарства або окремих підприємств,

тобто безпосередньо здійснює економічну діяльність. Тому питання, якою мірою необхідна доля держави в господарстві та вплив держави на економічні процеси, досить актуальні й належать до числа невирішених проблем економічної теорії.

Уперше наукове обґрунтування ролі держави в ринковій економіці було зроблено основоположником політичної економії А. Смітом. У своїй праці «Дослідження про природу й заповіді багатства народів» він стверджував, що: а) держава не повинна втручатися в економіку, бо це веде до порушення дії ринкових механізмів; б) рівновага між пропозицією й попитом на всіх ринках устанавлюється за рахунок саморегуляції. «Вільна гра ринкових сил», на думку А. Сміта, створює гармонійний устрій без зовнішнього втручання. Ідеї А. Сміта лягли в основу моделі вільного ринкового господарства. Згідно з цією моделлю, господарюючі суб'єкти приймають свої рішення на ринку незалежно один від одного. Ціни визначаються співвідношенням попиту й пропозиції. Приватна власність захищається й гарантується державою. Планування економічної активності здійснюється децентралізовано окремими господарюючими суб'єктами.

Проте, історичний досвід показав, що у процесі свого розвитку реальні економічні системи все більше віддалялися від ідеальної смітоської ринкової моделі. Практика довела, що ринковий механізм саморегулювання має цілий ряд уроджених вад:

1. Порушення стабільності економічного розвитку, що виникають періодично (економічні кризи). 2. Неможливість на основі «вільної гри ринкових сил» задоволення цілого ряду економічних потреб суспільства. 3. Формується система розподілу, яка породжує соціальну несправедливість. 4. Розвиток процесів монополізації з досить негативними наслідками для системи конкуренції і системи цін та ін. Перш за все ці вади проявилися в Америці – країні, яка найповніше сповідала «вільну гру ринкових цін». З приводу цього в досить популярному підручнику з економіки П. Самуельсона констатується, що, мабуть, Америка ХХ ст. підійшла ближче, ніж будь-яка інша країна, до такого стану, коли ціле століття швидкого економічного прогресу та індивідуальної свободи призвели також до періодичних економічних циклів, розкрадання й виснаження природних ресурсів, які не поповнюються, полярності бідності і багатства, розкладання державного апарату й часом до витіснення монополією саморегульованої конкуренції.

Практика показала, що виникла істотна розбіжність між теоретичною моделлю й реаліями ринку. Сьогодні на Заході фактично склалося декілька різновидів «ринкових економік» які дещо відрізняються одна від одної. Наприклад, США ближче, ніж інші, стоять до моделі «вільного ринку» (вплив держави на економіку дуже обмежений). Французька модель тяжіє до «державного дирижизму» (досить сильна роль держави в економіці). В Японії панує «корпоративний патерналізм». У Німеччині й Австрії отримала розвиток модель «соціального ринкового господарства». В економічно розвинутих країнах держава по різному встановлює пріоритети втручання в економіку. Практика господарювання показала, що чисто ринковими методами забезпечити ефективність сучасного, великого за масштабами, складаного та інтегрованого виробництва неможливо. Ринковий механізм у реальному житті все більше доповнюється державним регулюванням. Держава, через свою особливу роль у суспільстві, за всіх часів тією чи іншою мірою втручалася в економічні процеси. Особливо прискорила цей процес світова економічна криза 1929–1933 років, яка переконливо показала, що ринковий механізм без державного регулювання неспроможний забезпечити макроекономічну стабільність соціально-економічної системи. В умовах сучасної економічної кризи ці проблеми стають ще більш актуальними.

Економічна політика держави є елементом загальної державної політики, яка включає соціальний, гуманітарний, оборонний, екологічний та інші напрямки. Якою б не була державна політика за своїми напрямками, характеристиками та

пріоритетами, заходи мають бути комплексними, охоплювати всі сфери суспільного життя. Навіть ті, хто визнає базисний характер економіки, не заперечують великого впливу на неї політичних, соціальних, моральних, духовних, психологічних та інших факторів.

Державне управління економікою – це організуючий і регулюючий вплив держави на економічну діяльність суб'єктів ринку з метою її впорядкування та підвищення результативності. Основними функціями управління є: організація, планування, регулювання, кадрове забезпечення, контроль.

Аналіз останніх наукових досліджень. Державне регулювання, поряд з плануванням (програмуванням) організаційної діяльності, стимулюванням і контролем, державним моніторингом і протекціонізмом (підтримкою приватного підприємництва), правовою організацією державного сектора ринкової економіки, є одним з напрямів державного впливу на розвиток економічних процесів [1]. В. С. Мартем'янов вважає, що державний вплив може поділитися на створення суб'єктів господарювання і припинення їх існування, планування, регулювання господарської діяльності та контроль за нею. Крім того, існує точка зору, що державне регулювання економіки є різновидом державного регулювання взагалі й уособлює собою господарсько-організаційну функцію держави, яка реалізується нею щодо народногосподарського комплексу як керованого об'єкта.

Л. Абалкін звертає увагу на те, що завдання держави з регулювання економіки пов'язані не тільки зі створенням розумів для функціонування ринку – завдання передбачають визнання її ролі в додержанні балансу суспільних інтересів, соціальної стабільності та захисту національних інтересів як у внутрішній, так і зовнішній політиці.

Н. Саніахметова дає таке визначення державного регулювання економіки: заснована на законодавстві одна з форм державного впливу на економіку шляхом установлення і застосування державними органами правил, націлених на коригування економічної діяльності фізичних і юридичних осіб, що підтримується можливістю застосування правових санкцій при їх порушенні. На її думку, для обґрунтування існування чисельних і різноманітних видів діяльності, що підпадають під поняття державного регулювання економіки, необхідно дати їх класифікацію. Діяльність з державного регулювання економіки може бути класифікована залежно від того, на чію користь воно здійснюється. Так, деякі види регулювання націлені на захист груп підприємців (наприклад, заборона дискримінації серед конкуруючих суб'єктів підприємницької діяльності, захист малого і середнього підприємництва), інші – на захист споживачів (наприклад, регулювання безпеки товарів) або суспільних інтересів у цілому (наприклад, захист навколишнього середовища).

На думку С. М. Чистова [2], державне регулювання економіки можна розглядати з теоретичного і практичного погляду. З теоретичного погляду державне регулювання економіки – це система знань про сутність, закономірності дії та правила застосування типових методів та засобів впливу держави на хід соціально-економічного розвитку, спрямованих на досягнення цілей державної економічної політики. Державне регулювання економіки є складовою частиною процесу відтворення. Його об'єктивна необхідність пояснюється потребою подолання вад ринкового саморегулювання та виконання економічних функцій держави. ДРЕ є чисто суспільним товаром, споживачами якого є всі члени суспільства, суб'єкти господарювання, громадські організації і т. п. Цей товар перетворюється у суспільне благо в тому разі, коли державне регулювання забезпечує економічну ефективність і соціальну справедливість.

Не існує єдиного погляду й на визначення економічних функцій держави. Але є основоположні, що служать базою для аналізу економічної ролі держави. Серед

них американські автори підручника «Економікс» К. Р. Макконнелл і С. Л. Брю [3] виділяють:

1. Забезпечення правової бази й суспільної атмосфери з метою сприяння ефективному функціонуванню ринкової системи.
2. Захист конкуренції.
3. Перерозподіл прибутку й багатства.
4. Корегування розподілу ресурсів з метою змін структури національного продукту.
5. Стабілізація економіки, тобто контроль за рівнем зайнятості й інфляції, а також стимулювання економічного зростання.

А. Є. Никифоров [2] розподіляє економічні функції держави за такими п'ятьма напрямками:

1. Забезпечення економіки необхідною кількістю грошів. У цій сфері держава є монополістом і протистоїть великій кількості покупців, які формують попит на гроші. З метою задоволення цього попиту держава здійснює грошово-кредитну політику.

2. Формування правових засідок функціонування економіки. З цією метою держава визначає правовий статус окремих форм власності, узаконює існування різних видів господарської діяльності, регулює відносини між виробниками та покупцями товарів, регламентує здійснення окремими підприємствами зовнішньоекономічної діяльності, визначає обов'язки підприємств перед державою і т. п. Спираючись на економічне законодавство, держава виконує роль арбітра у сфері господарських відносин, виявляє випадки незаконної діяльності та вживає відповідних заходів до порушників.

3. Усунення вад ринкового саморегулювання. Неспроможність ринку забезпечити ефективний за Парето розподіл ресурсів компенсується державним втручанням до економіки. З цією метою держава здійснює захист конкуренції, забезпечує людей суспільними товарами, реагує на можливість виникнення негативних екстерналій бере участь у розв'язанні проблем неповноти ринків, формує інформаційну інфраструктуру ринку, здійснює стабілізаційну політику.

Для захисту конкуренції та обмеження монополістичних тенденцій здійснює антимонопольну політику. Задачі реалізуються на підставі антимонопольного законодавства, яке дає правову оцінку таких явищ, як зловживання монополістичним становищем на ринку; неправомірність деяких угод між підприємцями; дискримінація підприємців органами влади й управління; недобросовісна конкуренція. Нормативно-правовими актами також регламентуються засоби державного контролю за дотриманням антимонопольного законодавства, відповідальність за його порушення і т. п.

5. Забезпечення людей обов'язковими товарами. Товари (правила поведінки), які держава зобов'язує людей використовувати (додержуватися), називаються обов'язковими товарами. Важливим аргументом на користь державного втручання в економіку є відома істина, що людина здатна діяти всупереч власним інтересам (наприклад, люди курять, вживають надмірну кількість алкоголю, порушують правила дорожнього руху, споживають шкідливі для здоров'я продукти тощо). Події, згідно з якими державне втручання необхідне, оскільки державі найліпше відомо, що саме є корисним для людини, називаються патерналістськими. Прихильники патерналізму вважають, що «залишені напризволяще» люди здатні шкодити не тільки собі, а й іншим членам суспільства.

Реалізація економічних функцій держави здійснюється через механізм бюджетної, фіскальної, грошово-кредитної, структурної, інвестиційної, цінової, соціальної, зовнішньоекономічної та інших напрямків соціально-економічної політики.

Деякі українські економісти, такі як А. Савченко, Г. Пухтасвич, ставлять наголос на 9 функціях [4]:

1. Розробка й затвердження правових основ економіки.
2. Визначення мети й пріоритетів макроекономічного розвитку.

3. Реалізація соціальних цінностей.
4. Регулювання економічної діяльності, спрямоване на вирівнювання сукупного попиту й пропозиції.
5. Захист конкуренції.
6. Перерозподіл доходів, спрямований на усунення надмірних відмінностей за рівнем доходів, властивих ринковій системі.
7. Фінансування суспільних благ і послуг.
8. Регулювання зовнішньоекономічних відносин і валютного ринку.
9. Стабілізація економіки, яка забезпечує повну зайнятість і стабільний рівень цін.

Мета дослідження. Визначення цілей державного регулювання та факторів впливу на ринкову економіку з метою структурної перебудови та контролю в умовах кризи.

Основні результати дослідження. Слід зауважити, що цілі державного регулювання на сучасному історичному етапі залежать від багатьох чинників: рівень загального розвитку економіки; структури економіки на сучасному етапі та бажаної в майбутньому; міри участі країни в міжнародному поділі праці.

Класичний «набір» цілей державного регулювання економічно розвинених країн такий:

- економічний розвиток;
- повна зайнятість;
- економічна ефективність;
- стабільний рівень цін;
- економічна свобода;
- справедливий розподіл доходів;
- економічна забезпеченість;
- збалансованість торговельного балансу.

До цілей державного регулювання в умовах фінансової кризи та побудови ринкової економіки належать також конкретні цілі, що впливають з основної мети:

- забезпечити матеріально-вартісну збалансованість розвитку й узгодженої діяльності всіх галузей і сфер економіки, спрямованої на досягнення намічених соціально-економічних цілей;
- створити сприятливі зовнішні економічні умови для розширеного відтворення всередині країни;
- оздоровити фінансовий стан економіки;
- забезпечити стабілізацію і подальше збільшення обсягів виробництва;
- відновити місце України в міжнародному поділі праці;
- забезпечити соціальний захист населення;
- забезпечити раціональне природокористування та створити сприятливі економічні умови для життя населення.

Зазначені цілі можна деталізувати і далі. Багато питань становлять процеси оподаткування [5]. Особливо це стосується проблем формування бюджету. Так, з метою оздоровлення фінансового стану економіки слід застосовувати інструменти **фінансово-бюджетного** та грошово-кредитного регулювання, зокрема:

- зміцнювати фінансову базу місцевих органів влади за рахунок податкових відрахувань;
- посилювати податковий вплив на підприємства і підприємців, які зменшують обсяги виробництва важливої народногосподарської продукції;
- запобігати багаторазовому оподаткуванню однієї й тієї самої виробничо-господарської діяльності;
- сприяти оптимальному обмеженню суми податків, що стягуються з підприємств, без різкого зменшення доходної частини бюджету;

- за допомогою механізму податкової політики стимулювати матеріальну заінтересованість виробників у соціальному захисті громадян;
- забезпечити організацію оподаткування на стабільній законодавчій основі, простоту сприйняття та справедливості оподаткування;
- активізувати виробництво товарів народного споживання за допомогою заходів податкової політики.

Для досягнення поставлених цілей через інструменти можливо впливати на макроекономічні процеси та суб'єкти господарювання. Мною виділені наступні фактори впливу: податкові ставки; податкова база; рівень податкових пільг; рівень ВВП; взаємозв'язок зміни ВВП від коливання податкових ставок; структура видів податків та їх вплив на розмір ВВП; розмір бюджету.

До цілей **кредитного** регулювання на шляху переходові до ринку належать такі [6]:

- удосконалити кредитні механізми;
- поширити практику довгострокового кредитування;
- посилити стимулюючу роль кредиту за рахунок диференціації відсоткових ставок;
- підвищити оперативність кредитування.

Впроваджуючи заходи НБУ впливає на фінансових посередників та на економіку в цілому. Виділити такі фактори:

1. Розмір грошової бази.
2. Грошові агрегати.
3. Ставка обов'язкових резервів.
4. Ставка рефінансування комерційних банків.
5. Розмір середніх процентних ставок за кредитними операціями КБ.

Важливою умовою гальмування та припинення падіння виробництва є структурна переорієнтація економіки, інструментом структурних перетворень – **інвестиційна** політика. До першочергових цілей структурної переорієнтації належать такі:

- стимулювати заінтересованість підприємств в інвестиційній діяльності;
- створити передумову розвитку науково-технічного прогресу;
- забезпечити підвищення раціонального рівня зайнятості;
- сприяти задоволенню першочергових потреб населення;
- раціональне розміщення виробництва та збалансований розвиток регіонів;
- розвиток конкуренції та обмеження монополізму;
- стимулювати розвиток енерго- та ресурсозберігаючих виробництв.

Виділити такі фактори:

1. Рівень зайнятості населення
2. Розміри інвестицій в економіку України: вітчизняні та зарубіжні
3. Структура бізнесу.
4. Пріоритетні галузі економіки.
5. Реформування форм власності
6. Обсяги фондового ринку

Важливою сферою державного регулювання є зовнішньоекономічні зв'язки. У цій сфері слід розв'язати певні завдання, що сприятимуть підвищенню рівня розвитку економіки країни: оздоровити валютні відносини; захищати економічні інтереси України; забезпечити збалансованість економіки і рівновагу внутрішнього ринку України; стимулювати прогресивні структурні зміни в економіці, зокрема зовнішньоекономічні зв'язки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України;

- створити найсприятливіші умови для залучення економіки України до системи світового поділу праці та її наближення до ринкових структур розвинених зарубіжних країн;

– заохочувати конкуренцію та ліквідацію монополізму в зовнішньоекономічній діяльності.

Виділити наступні фактори:

1. Рівень котування національної валюти
2. Розмір ставок за митними зборами.
3. Розмір позичок міжнародних фінансових організацій
4. Кредитні ставки за валютними позиками.
5. Валютні інтервенції НБУ.
6. Сальдо платіжного балансу від експортно-імпортних надходжень.

Процес розробки системи державного регулювання передбачає також послідовне розв'язання ще ряду завдань, зокрема:

– розробка методології та методів, а також створення системи засобів державного регулювання з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку;

– визначення найважливіших соціальних, економічних та інших цілей і завдань на перспективу, зокрема, соціальних орієнтирів, основних пропорцій і структурних зрушень, а також найефективнішої соціально-економічної політики, що сприяє їх реалізації (економічні цілі треба визначити для країни загалом, окремих її регіонів, сфер економіки, територіально-виробничих формувань виходячи з нагальності задоволення потреб суспільства, наявних ресурсів і встановлених пріоритетів розвитку);

– визначення шляхів і конкретних засобів досягнення поставлених цілей, контроль за реалізацією затверджених завдань, програм та інших елементів;

– загальне сприяння окремим процесам переходу до ринкових відносин та їх організаційно-правове забезпечення.

– формування і розробка концепцій та програм державного регулювання і підтримки підприємництва;

– визначення системи галузевих і регіональних пріоритетів для організації державної підтримки підприємництва;

– формування законодавчої бази, яка б забезпечувала умови ефективного розвитку підприємницької діяльності;

– формування фінансово-кредитної системи та інших елементів ринкової інфраструктури для забезпечення підприємницької діяльності;

– розробка системи підтримки іноземної та спільної форм організації підприємництва та ін.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як бачимо, вплив держави на макроекономічні процеси можливо здійснювати з різних боків. Напрями певною мірою відрізняються від напрямів державного регулювання в розвинутих країнах. Це можна пояснити кризовим станом нашої економіки, відсутністю єдиної програми та ціленаправленому вирішенню питань по подоланню кризи і недосконалістю законодавчої бази, яка б забезпечила ефективність державного регулювання економічних процесів.

Бібліографічні посилання

1. **Міщенко В.** Шляхи подолання фінансово-економічної кризи в Україні / В. Міщенко // Вісник НБУ. – 2009. – № 2. – С. 3–8.
2. **Чистов С. М.** Державне регулювання економіки / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. – К., 2007. – 316 с.
3. **Кэмбелл Р.** Брю Экономикс: принципы, проблемы и политика / Р. Кэмбелл, С. Макконнелл, Л. Брю – К., 2005. – С. 94.
4. **Савченко А.** Державне регулювання ринкової економіки // Економіка України / А. Савченко, Г. Пухтаєвич. – 2006. – № 1. – С. 80.
5. **Шевцова О. Й.** Реформування податкової системи України в умовах кризових явищ / О. Й. Шевцова, О. О. Шаповалов // Вісник Дніпропетр. нац. ун-ту. Серія «Економіка». – 2009. – Вип. 3/1 т. – 17. – № 10/1. – С. 48–52.

6. <http://www.bank.gov.ua/>

7. <http://me.kmu.gov.ua/>

Надійшла до редколегії 27.05.10

УДК 336.025:35.072.1(043.5)

О. О. Кухарєва, М. В. Корнєєв

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**ФОРМИ ФІНАНСОВОЇ АВТОНОМІЇ
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ
БЮДЖЕТНИХ КОНЦЕПЦІЙ**

Охарактеризовані бюджетні концепції та форми фінансової автономії органів місцевого самоврядування в контексті їх взаємодії. Визначено можливі поєднання концепцій бюджетного федералізму, бюджетного унітаризму та механізм їх взаємодії. Обґрунтовано найбільш прийнятну взаємодію концепцій бюджетного унітаризму та бюджетного федералізму.

Ключові слова: фінансова автономія, концепції бюджетного федералізму.

Охарактеризованы бюджетные концепции и формы финансовой автономии органов местного самоуправления в контексте их взаимодействия. Определены возможные сочетания концепций бюджетного федерализма, бюджетного унитаризма и механизм их взаимодействия. Обосновано наиболее приемлемое взаимодействие концепций бюджетного унитаризма и бюджетного федерализма.

Ключевые слова: финансовая автономия, концепция бюджетного федерализма.

In the article budgetary conceptions and forms of financial autonomy of organs of local self-government are described in the context of their cooperation. Possible combinations of conceptions of budgetary federalism and budgetary unitarianism are certain and mechanism of their co-operation. Обґрунтовано most acceptable cooperation of conceptions of budgetary unitarianism and budgetary federalism.

Key words: financial autonomy, conceptions of budgetary federalism.

Актуальність проблеми. Необхідність подальшого вдосконалення принципів і методів формування бюджетів різних рівнів, міжбюджетних відносин, підвищення ефективності використання бюджетних коштів обумовлюють об'єктивні зміни суспільно-економічних відносин. При цьому, посилення ролі адміністративно-територіальних утворень у забезпеченні суспільного розвитку держави обумовлюють необхідність удосконалення принципів і методів реалізації регіональної соціально-економічної політики.

Розвиток адміністративно-територіальних утворень визначається значною кількістю факторів і синергією їх соціально-економічних відносин. Основним інструментом державного управління такою взаємодією є перерозподільні відносини, які дають змогу функціонувати національній економіці як єдиному цілому. Відповідно, фінансові відносини вбудовані в механізм функціонування національної економіки, обумовлюють її сталість та ефективність функціонування. Однак на сучасному етапі суспільного розвитку спостерігається певна тенденція до сепаратизації територіальних економік і набуття їх владними інститутами фінансової автономії.